

Afscheid Gethsemane-beeldengroep Leeuwenbergh 9 maart 2009

Van links naar rechts: Dieter Wendland, Marietje van Winter en Uwe Gross

Beeldengroep Leeuwenbergh na 70 jaar terug naar Duitsland

De drie grote houten beelden van de Duitse beeldhouwer Wilhelm Gross uit de zaal van Leeuwenbergh zijn na ruim 70 jaar weer terug in Berlijn.

De beeldengroep, voorstellende Christus in gebed in de tuin van Gethsemané met twee slapende discipelen aan beide zijden, was kort voor de Tweede Wereldoorlog in Utrecht tentoongesteld in het toenmalige Instituut voor Religieuze en Kerkelijke kunst, Achter Sint Pieter 14 te Utrecht.

Op verzoek van de halfjoodse kunstenaar zijn de beelden in 1939 niet naar Duitsland teruggestuurd, omdat ze daar zeker zouden zijn vernietigd als 'entartete Kunst'. De Leeuwenbergh-gemeente heeft deze beelden toen in haar kerkzaal opgesteld, waar ze de oorlog hebben overleefd.

De kunstenaar Wilhelm Gross (1883–1974) was ook predikant en had zijn atelier in Oranienburg dichtbij Berlijn. De Evangelische Kirchengemeinde aldaar heeft verzocht om deze beelden te mogen lenen om ze op te stellen in een van haar kerken.

Op maandag 9 maart 2009 kwam een delegatie uit Oranienburg persoonlijk de beelden afhalen, bestaande uit Dieter Wendland, samensteller van een overzichtsboek van het werk van Wilhelm Gross, en prof. Uwe-Karsten Gross, zoon van de kunstenaar.

Bewogen geschiedenis

De historie van deze beeldengroep werd toegelicht door de historica prof.dr. Johanna Maria (Marietje) van Winter. Zij memoriseerde dat de beelden gemaakt waren in 1933, aan het begin van het Hitler-regime. In 1939 in Utrecht waren heeft de kunstenaar verzocht of de beelden hier konden blijven. De beelden hebben ruim zeventig jaar onder het Gethsemané-venster in Leeuwenbergh gestaan, waar in glas-in-lood hetzelfde evangelieverhaal was uitgebeeld.

Vanaf 1953 heeft prof. Van Winter zelf als kerklid deze beelden gekend als onderdeel van de inventaris van de kerk. Door de Nederlandse staat werden de beelden na de oorlog als 'vijandelijk vermogen' beschouwd en was het niet mogelijk om hen terug te bezorgen aan de kunstenaar. In 1949 heeft de Vrouwengroep van de kerk het geld voor de beeldengroep bijeengebracht, na een taxatie van Pieter d'Hondt. De kunstenaar woonde in de inmiddels gevormde DDR en persoonlijk contact of transacties waren destijds niet zo gemakkelijk.

Bij de opheffing van de Leeuwenbergh-gemeente en de overdracht van het monument Leeuwenbergh aan de nieuwe Stichting Vrienden van Leeuwenbergh in 2004 is de inventaris inclusief deze beelden in het bezit van deze Stichting gekomen. Als medebestuurslid daarvan heeft prof. Van Winter zich

ingespannen om de beelden een juiste plek in Utrecht te geven, nu het gebouw de komende jaren vooral als concertzaal van Vredenburg zal functioneren. In hernieuwde contacten met Berlijn werd duidelijk dat hun bestemming in Duitsland zou komen te liggen, ondanks de historie en banden met Leeuwenbergh. Contacten met de Sankt Nicolaikirche in Oranienburg-Lehnitz wezen uit dat men heel graag naast het in hun bezit zijnde beeld van de 'slapende Christus' van Wilhelm Gross de beeldengroep uit Utrecht zou willen tentoonstellen. In 2009 kwam men overeen met de huidige eigenaar Stichting Vrienden van Leeuwenbergh dat de beelden in langdurig bruikleen zouden worden afgestaan, met recht op koop. Prof. Van Winter kreeg als dank voor haar inspanningen een houtsnede van Wilhelm Gross aangeboden.

Waardig afscheid

De afscheidsbijeenkomst rondom het vertrek van deze markante Gethsemané-groep was zowel informatief als waardig, waarbij Vrienden van Leeuwenbergh en oud-leden van de Leeuwenbergh-gemeente aanwezig waren. Omdat het vertrek van deze Gethsemané-beelden plaatsvond in de Veertigdagentijd voor Pasen, werden passiekoralen van J.S. Bach ten gehore gebracht en een gedeelte van zijn Matthëus-passie uitgevoerd. Het orgel werd bespeeld door de Utrechtse organist Paul van der Woude, de zang werd verzorgd door de bas-bariton EvertJan Nagtegaal en tenor Erik Janse.

In een meditatie benadrukte ds. Arjan Noordhoek, secretaris van de Vrienden van Leeuwenbergh, dat de boodschap van Wilhelm Gross nog steeds actueel is. In een tijd waarin er minder tolerantie voor minderheden en vluchtelingen is, moeten we niet 'slapen' zoals de twee leerlingen van Jezus vlak voordat hij werd gearresteerd en gedood. Het vraagt een wakend oog in kerk en samenleving om te onderscheiden waar met protest gehandeld moet worden als het ideaal hoger wordt geacht dan het eigen veilige en rustige bestaan. In het licht van 'passover', waar ons woord Pasen vandaan komt, is zoiets op te brengen en te doen.

Ars Crucis

Dit laatste werd heel duidelijk toen de zoon van de kunstenaar Gross vertelde hoezeer zijn vader zich had ingezet voor zijn diepe overtuiging. Hij die eerst 'een kunstenaar met een grote toekomst' werd genoemd, werd op een tentoonstelling van 1934 in Berlijn aangeduid als 'een kerel die men moest neerschieten' vanwege zijn on-arische prestaties. Ondanks lichamelijke en geestelijke smaad en bedreiging is Wilhelm Gross 91 jaar geworden, met een lang leven temidden van kerk en familie. Hij geloofde in 'Kunst als Verkondiging' en dat werd het uitgangspunt van zijn werken, zowel als schilder, beeldhouwer in steen of hout, en als keramist. Hij zag in de natuur de Kunst reeds als bewaard gegeven aanwezig. Wie haar daaruit kan halen, die heeft ze in handen.

Zijn persoonlijke levensloop heeft ertoe geleid dat zijn voorkeur gevonden werd in het uitbeelden van de Passie, de 'ars crucis et fidei', kunst van het kruis als kunst van het geloof. Voor Gross werd het 'kunst onder het kruis', hij citeerde regelmatig Jesaja 43 'Hij had geen aanzien of gestalte die door mensen wordt begeerd'.

Na een tijdelijke opslag in de kelder van een ziekenhuis in Berlijn werd de groep beelden via tussenkomst van toenmalig minister Slotemaker de Bruine naar Nederland gehaald en dus gered. Uwe Gross dankte als jongste zoon en langstlevende van de familie Gross de Utrechtse kerk voor de geboden bescherming en de moedige beslissing om dit 'artistieke geloofsgetuigenis van een goddelijke boodschap' naar Duitsland te laten terugkeren.

Arjan Noordhoek

LEEUWENBERGH EEUWEN VAN LICHT

Postbus 535, 3500 AM Utrecht
Rabobank 10.48.35.265
tel. secretariaat 030-2315057
www.leeuwenbergh.org
info@leeuwenbergh.org

